

Varlık, Bilgi ve Değer Felsefesi Açısından Eğitimin Değerlendirilmesi

Assessing Education in Terms of the Philosophies of Ontology, Epistemology and Axiology

Ömer Kızıltan^{1*}

¹Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bil. Bölümü, Felsefe Grubu Eğt. Ana Bilim Dalı, Adana, Türkiye

Özet: Felsefe ve eğitim insanın birer etkinliği olarak yüzyıllar boyunca ilişkili bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Her iki etkinlik de insanı çeşitli yönleriyle yetkinleştirmek için vardır. Eğitim olmadan insan, kendini gerçekleştirecek bilgi, beceri, tutum ve değerlere ulaşamamaktadır. Felsefe; düşünme becerilerini ve kendine has yöntemleri kullanarak sorgulayıcı, tutarlı ve sistematik bir yönelimle en genel hatlarıyla varlık, bilgi ve değer başta olmak üzere çeşitli meseleleri konu edinen bir faaliyettir. Felsefe kavram ve problemleri sorgulayıcı bir tavırla ele alarak buradan elde ettiği teorik bilgilerin yanı sıra yaşama yönelik pratik bilgiler de kazandırmaktadır. Eğitimin aktardığı bilgi, beceri, tutum ve değerlerin felsefi sorgulamadan geçmeden eğitime yansması beklenemez. Çünkü bu belirlenimlerle nasıl bir insan yetiştirilmek istenildiğine yönelik karar verilir. Kısaca felsefe ile eğitim kavramı sorgulanarak nasıl bir insanın yetiştirilmek istenildiği, eğitimin amaçlarının ne olacağı, eğitimin kime hizmet edeceği, eğitim ile hangi becerilerin kazandırılacağı vb. konular açıklığa kavuşturulmaktadır. Sonrasında bu teorik kavrayış eğitimin yeniden şekillenmesinde döngüsel olarak eğitimi yeniden etkilemektedir. İnsanın daha iyi yaşam koşullarında, daha iyi bir toplumda yaşamaları adına felsefe ve eğitime ihtiyaç duyulacağı kesinlik göstermektedir. Bu çalışmada felsefe ve eğitim ekseninde her iki alanın varlık, bilgi ve değer ile olan ilişkisi felsefi yöntem ile derinlemesine incelenerek ele alınmıştır. Böylece ilgili literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe ve eğitim, felsefe eğitimi, eğitim felsefesi, felsefi eğitim

Abstract: Philosophy and education as human activities have existed in a related way for centuries. Both activities exist to make human beings competent in various aspects. Without education, human beings cannot attain the knowledge, skills, attitudes and values to realize themselves. Philosophy is an activity that deals with various issues, especially existence, knowledge and value, in the most general terms, with a questioning, consistent and systematic orientation using thinking skills and unique methods. Philosophy deals with concepts and problems in an interrogative manner and provides theoretical knowledge as well as practical knowledge for life. The knowledge, skills, attitudes and values transferred by education cannot be expected to be reflected in education without philosophical questioning. Because with these determinations, a decision is made on what kind of a person is desired to be raised. In short, by questioning the concept of education through philosophy, issues such as what kind of person is desired to be raised, what the aims of education will be, whom education will serve, what skills will be gained through education, etc. are clarified. This theoretical understanding then affects education in a cyclical way in the reshaping of education. It is certain that philosophy and education will be needed for people to live in better living conditions and in a better society. In this study, on the axis of philosophy and education, the relationship of both fields with being, knowledge and value is examined in depth with the philosophical method. Thus, it is aimed to contribute to the relevant literature.

Keywords: Philosophy and education, philosophy education, philosophy of education, philosophical education

1. Giriş

Eğitim, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte felsefe de Antik Yunan'dan itibaren sistematik bir hâl alarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Eğitim ve felsefe her zaman iç içe geçen bir hâl almıştır. İkisi de insan merkezli ve insanın gerçekleştirdiği bir faaliyet olması

sebebiyle insanlık olduğu müddetçe ihtiyaç duyulacak ve önemini koruyacaktır.

Felsefe temeline insanı alarak hayatı daha bilinçli ve kapsamlı yaşamamıza imkân sağlamaktadır. İnsanın kendisini bilmeyi, yaşam amacını belirlemeyi, sorgula-

* İletişim Yazarı / Corresponding author.
✉ okiziltan@cu.edu.tr

Geliş Tarihi / Received Date: 09.04.2025
Revizyon Talebi Tarihi / Revision Request Date: 28.04.2025
Son Revizyonun Geliş Tarihi / Last Revised Version Received Date: 01.05.2025
Revizyon Sonrası Kabul Tarihi / Accepted After Revision Date: 04.05.2025

mayı gerçekleştirmektedir. Felsefe, tanımlama çabasıyla kavramları irdelemekte, çeşitli açılardan konuyu çözümleyip senteze ulaşmaktadır. Felsefe işlevi gereği sorgulayıcı, analiz edici ve temellendirici bir çaba ile kavram analizi üzerine yoğunlaşmaktadır. Düşünmenin tetikleyicisi konumunda olan felsefe ile sorgulayıcı tavır genellikle kazanmaktadır. Bu yönüyle eğitimi de çeşitli boyutları ile bir kavram olarak ele almak yanlış olmayacaktır. Çünkü felsefe insanın kendisini, çevresini, doğayı, kâinatı anlaması adına gerçekleştirdiği bir anlam arayışı ve sorgulama ihtiyacı sonucu varlığını sürdüren bir etkinliktir (Kızıltan & İnanç, 2024, s.509). İnsan; felsefe sayesinde yaşadığı dünyaya, çevresindeki olaylara ve kavramlara geniş bir pencereden bakmayı öğrenebilir. Bu yönüyle bireysel olarak düşüncenin gelişiminde felsefenin katkısı oldukça fazladır.

Felsefi düşünce tek tek bireysel somut örnekleri veya belirli bir kişinin yaşamındaki tekil tavrı konu edinmesi yerine genel olarak insan, eğitim, varlık, zaman gibi tümel meselelere yönelmektedir. Bununla birlikte felsefi düşünce önemli olduğunu düşündüğü kavram ve konuların formüle edilerek birbiriyle ilişkilendirilmesine, sonrasında paylaşılarak yeni değerlendirmelere açık hâle getirilmesine çaba göstermektedir (Honer, Hunt, Okholm & Safford, 2020, s.62).

Modern dönemde felsefede epistemenin yani bilginin öne çıktığı görülsede yaşama amaçları, doğru yaşama ilişkin pratik bir rehber olma çabası da karşımıza çıkmaktadır (Cevizci, 2012, s.237). Bu da felsefede varlık ve değere ilişkin soruşturmayı ve çabayı beraberinde getirmektedir.

Eğitim ile genel anlamda çeşitli yüzyıllara bakıldığında özgür, erdemli, akılcı, idealist, dindar vb. açılardan çeşitli özelliklerde insanlar yetiştirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda bu tür felsefe ve eğitim ilişkisini kuran pek çok filozofun görüşüne de rastlamaktayız.

Felsefi değerlendirmeden mahrum bir eğitim anlayışında eğitimi genel hatlarıyla davranış değişikliği olarak gören görüşler oldukça hâkimdir. Eğitimin pek çok açıdan çeşitli yönlerini temele koyarak tanımını yapmak mümkündür. Ancak tüm bu değerlendirmeler felsefi sorgulama çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Sadece davranış değişikliğine saplanıp insanın kazanması gereken biçimlenmede iyiye doğru gitme göz ardı edilirse eğitsel faaliyet bir yönüyle eksik kalır. Bunu gerçekleştirmek adına felsefe ile desteklenmiş bir eğitim oldukça önemlidir. Bu eğitimde insanın genel değerler ışığında kendisi ile yüzleşmesi gerekmektedir. Böylece insan yine kendini görek, evrensel düzeyde yaptığı hataları ve insana, topluma bakışını revize ederek tüm insanlık için iyi olanı öğrenebilmektedir. Bu durumda eğitim, hem insana bir şeyleri

kazanma ortamı sağlamakta hem de kazandığı şeyleri (bilgi, beceri, tutum, değer) yeniden gözden geçirip düzenlemesine imkân vermektedir (Günay, 2018).

Çalışmanın amacı, felsefe ve eğitim ekseninden kaymadan her iki alanın varlık, bilgi ve değer ile olan ilişkisini birbirleriyle de olan bağlantılarını ortaya koyarak ele almaktır. Felsefenin sorgulayıcı, temellendirici, sistematik ve bütünlük sağlayıcı rolünden yararlanarak felsefe ve eğitim ilişkisi üzerinde durulmuştur. Sonrasında ana mesele olan varlık-bilgi ve değer temelinde felsefe ve eğitim ilişkisi genel hatları ile ele alınmıştır. Asıl mesele olan felsefe ve eğitim ilişkisinin tek tek varlık, bilgi ve değer ile olan bağlantısına yer vererek çalışma sonlandırılmıştır.

1.1. Felsefe ve Eğitim İlişkisi

İnsanın ne olduğuna, toplumsal hayatın dayandığı değerlerin neler olması gerektiğine ve yaşamın anlamının ne olduğuna ilişkin sorulara yanıt arayan felsefe ile bu bireyleri biçimlendirmek isteyen eğitim birbirleriyle yakından ilgilidir (Büyükdüvenci, 2019, s.39). İnsanla ve insani olan her şeyle ilgili bir düşünme biçimi olan felsefe, eğitimi de bir problem alanı olarak ele almaktadır. Felsefenin her şeyden önce bir sorgulama etkinliği olarak ortaya çıktığı düşünülürse felsefe ile eğitimin ne olduğu, eğitimin amaçları vb. bildiğimiz ya da bildiğimizi sandığımız her şeyin sorgulanmasını ve yeniden düşünülmesini gerçekleştirmektedir. Buradan yola çıkarak eğitimin içeriği değişken olsa da insanın eğitilmek zorunda olması evrenseldir. Çünkü insan olmak bunu gerektirmektedir (Reboul, 1991, s.27-28).

Dünyaya adım attığı andan itibaren insan, hayatta kalabilmek ve yaşamını devam ettirebilmek adına çeşitli bilgi, beceri (yeterlilik) ve değerlere ihtiyaç duymaktadır. Bunu gerçekleştirmede öncelikle eğitimden yararlanılmaktadır. Eğitim ile bilgi, değer ve beceriler öğrencilere aktarılır. Bu beceriler yaşam ile ilgili olabildiği gibi özel bir alanın öğretimiyle ilgili de olabilir. Sonrasında döngüsel olarak bu çıktılar tekrar felsefe ile ele alınarak etkisini sürdürmektedir (Kızıltan, 2022, s.217). Kısaca insan, eğitim ile kendi olanak ve etkililiğini fark edebilmektedir. Böylece insanın kendi yetilerini geliştirmesi, kendini yetkinleştirmesi ve genel olarak insan olmak bakımından kendi benliğini oluşturması adına gerekli bilgi, beceri ve değerleri kazanması eğitim ile olmaktadır (Günay, 2022, s.24). Eğitim gibi düşünsel becerilerimizi geliştirilmeye çalışan felsefe de aynı amaca hizmet ederek insanın düşünsel ve duyuşsal gelişimine katkı sağlamaktadır. Hatta eğitimin en önemli amaçlarından birisinin de insanın düşünmesini sağlamak olduğunu unutmamak gerekir. Felsefenin de kendine has özellikleriyle birlikte pek çok disiplinle kıyaslanamayacak pedagojik potansiyellere sahip olduğu söylenebilir. Böylelikle

eğitim içerisinde aktif rol alarak günümüz eğitim sistemi içerisinde gerekli düşünsel becerilerin kazandırılmasında araç olarak kullanılmaktadır (Lipman, 2003). Benzer şekilde eğitimin amacı da genel hatları ile düşünceyi, bilgiyi, tutumu dönüştürmektir (Kızıltan, 2022, s.218). Her toplum eğitim ile, ayırım gözetmeksizin zorunlu olarak aktarılması gereken ve sahip olacağı fikir, duygu ve pratikleri kazanmaktadır. İnsanı insan yapan dil, düşünce, duygu, teknik, bilim, sanat, ahlak vb. şeylere eğitim yoluyla ulaşılmaktadır (Reboul, 1991, s.24). Böylece insanın dünya ile olan zorunlu ilişkisinin, eğitim anlayışının şekillenmesinde önemli bir paya sahip olduğu söylenebilir. Bu şekillenmeler eğitim sürecinde ulaşılmak istenen amaca yönelik olarak belirlenmektedir. İstenilen hedefleri felsefe belirlerken eğitim belirlenen bu hedeflerin insanlara kazandırılmasını sağlamaktadır (Küken, 1996, s.21).

Eğitimin insan ile ilişkisi bağlamında kültürel yönü önemli bir ortaklık sağlamaktadır. Eğitimde kültürel olarak nelerin aktarılacağına seçiminde felsefeden yararlanılmalıdır. Buradaki seçme, eğitimin konusu olan bilgiler, değerler ve uygulamalar arasından yapılır. Felsefenin sorgulayıcı, eleştirel, tavır ve tutumundan yararlanılarak gelecek kuşaklara aktarılacak öğeler değerlendirilir. Her toplumun sadece bir kültür alıcısı olarak kalmayıp aynı zamanda kültür oluşturucusu konumuna yükselmesinde felsefenin rolü büyüktür (Küken, 1996, s.29).

Eğitim, sadece bilgi aktarımının gerçekleştiği bir yer değildir. Günümüzde zaten sadece bilgiye sahip olmak da yetmemektedir. Bilgiyi doğru bir şekilde anlamak, yorumlamak ve kullanmak da önemlidir. Eğitim ile birlikte felsefe, öğrencilerin düşüncelerini açıklığa kavuşturarak onların dünyaya daha farklı bir bakış açısıyla bakmalarını sağlamaktadır (Kızıltan & Dombaycı, 2020, s.3).

İnsan olmak, düşünen olmakla yakından ilişkilidir. Düşünerek bizler bilgiye, bilime, tekniğe vb. ulaşmış olmaktadır (Solak, 2006, s.2). Eğitim de bizim bilimsel, bilimsel, tekniksel vb. yönlerden gelişmemizi istemektedir. Felsefe de insanın günün koşullarını değerlendirebilmesini ve geleceği ön görebilmesini sağlamaktadır. İnsanın kendi doğası ile düşüncelerden, sözcüklerden ve eylemlerden oluşan kültürel tarihini uzlaştırmada felsefeden yararlanılmaktadır (İbarez, 1998, s.22). Bu yönüyle felsefe ve eğitim iş birliği içerisinde üzerine düşen görevi gerçekleştirerek geçmişten ders çıkarıp günün koşullarını iyi değerlendirerek geleceği etkili planlamalıdır.

Eğitim bir yönüyle geleceği biçimlendirmektedir (Büyükdüvenci, 2019, s.110). Ümit edilen, düşlenen bir geleceğe ve daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak adına eğitimden yararlanılmaktadır (Öztürk, 2006, s.109). Eğitimde sürekli felsefi sorgulama döngüsünden geçi-

rilerek günümüzdeki eğitsel eksiklikler düzenlenmeli böylece iyi bir geleceğe umutla yönelinmelidir. Kısaca eğitimde belirlenen belirlenimler/hedefler felsefe yoluyla gözden geçirilmelidir. Belirlenimden kasıt eğitimde hangi amaçların, konuların, problemlerin, kavramların nasıl kazandırılacağı ve bunların neler olması gerektiğidir. Felsefe dersi alan kişiler elde ettikleri bilgileri yine kendi kişisel değerlendirme sürecine göre sorgulayarak yaşamlarına uygulamaktadır. Yani felsefe ile, doğru bilgiye ulaşmanın yolları araştırılır ve bireylerin bu bilgilere ulaşmaları için uygun yöntemleri kendileri için kullanmaları teşvik edilir.

Sonuç olarak felsefe süzgecinden geçerek ortaya konulan tüm düşünceler bilgiyi, tutumu dönüştürmek üzere eğitim uygulamalarında yerini almalıdır (Kızıltan, 2022, s.227-228). Böylece eğitim uygulamalarına yön veren teorik fikirler, felsefenin incelenmesine ihtiyaç duymaktadır. Çünkü eğitime yönelik kuramsal bakış farklılıkları, felsefe ile gerçekleştirilen tartışmalar ile şekillenmekte, felsefe ile zihinsel olarak yoğrulmaktadır (Bayraktar, 2021). Kısaca felsefe tüm alanlarda teorik bilginin kuramsallaştırılmasında ve bu kuramların derinleştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

1.2. Varlık, Bilgi ve Değer Temelinde Felsefe ve Eğitim İlişkisi

Felsefenin varlık, bilgi ve değer alanı başta olmak üzere ele alıp tartıştığı ve düşünme konusu kıldığı pek çok şey aynı zamanda eğitimin de konusu ve parçasıdır. Felsefe ve eğitim, insanın birer faaliyet alanı olarak ortak birer sorgulama alanına (kavram, problem düzeyinde) sahiptirler (Günay, 2018, s.20). Ayrıca her ikisi de insan olmanın gerekliliği sonucunda ortaya çıkan birer etkinliktir. Felsefe; insanın düşünen, sorgulayan, araştıran, çıkarım yapan yönüne hitap ederken eğitim, bir şekilde bireyleri süreçten ve amaçtan haberdar ederek farkındalık oluşturma çabası içerisindedir. Bunun içerisinde bütün olarak eğitsel değerler ve bilişsel süreçler yer almalıdır. Eğitim bir terbiyeden ya da insanın kendi kendine olgunlaşmasından ayrı olarak bir amaç doğrultusunda yönlendirilmesi ile bağlantılıdır (Reboul, 1991, s.30).

İnsanın diğer varlıklardan ayrılabilir yönü, eğitilebilir olması ve belirli birikimleri kazanarak yaşamını ona göre sürdürmesidir. Böylece hatalarından pay çıkararak daha önceki tecrübelerini yaşamında kullanabilmektedir. İnsan, dünyaya adım attığı andan ölünceye kadar her an eğitilerek kendinde bazı değişimleri hissedebilir. Eğitim ile ilgili bütün düzenlemeler, tasarlanan amaçlar, kullanılan yöntemler; insan için, insanları eğitme/yetiştirme amacı gözetilerek hazırlanmaktadır (Günay, 2022, s.27).

Eğitim, kişilere yaşamda ve toplumda gerekli olan bece-

ripleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Eğitim bu yönüyle insanın yaşamında neyin öğretilmesi gerektiği ile de ilişkilidir. Felsefe ise bu seçimde nelerin ön plana çıkması, hangi püf noktaların olması gerektiği gibi sorgulamaları ortaya koyar.

Ele aldığı tek tek farklı konuların ve soruların ötesinde, özellikle de insanın ne olduğuna ilişkin düşünme yönelimiyle felsefe bir bakıma insanın bütün bilgi, beceri, değer ve tutumlarının da gerekçelerini ortaya koyar ve eleştirel gözle incelenmesini sağlar. Bu bağlamda eğitim de insanın imkânlarını hatta yeteneklerini geliştirmek, yaşamında daha etkili yaşaması adına yetkinleşmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Kısaca, eğitimin felsefe ile desteklenerek verilmesi oldukça önemlidir. Benzer iki amaca sahip olması bakımından felsefe de insanın gelişmesini sağlayacak teorik sorgulamayı ortaya çıkarmaya çalışırken, eğitim de bunun uygulama alanı olarak teorik düşüncenin sahada uygulanması imkânı sunmaktadır.

Kısaca insan doğası gereği bilmek ister, bilgi edinme yalnızca insana özgü bir niteliktir (Öner, 2006, s.199). İnsan bilgiyi edinirken eğitim ile önceki tecrübelerin süzölmüş haline ihtiyaç duymaktadır. Böylece eğitim insana belirli değerler, bilgi ve beceriler kazandırmaktadır. Ona hazır verilmiş içgüdüsel bilgiler diğer canlılar gibi yeterli değildir. Yani insan varlık olarak eğitime muhtaçtır. Bu eğitimin nasıl olması gerektiği ise sürekli tartışılıp sorgulanmaktadır. Bu sorgulamada felsefi etkinliklerden yararlanılır. Felsefe, insana, eğitim ile kazandırılması gereken bilgi, beceri, değerlerin niçin kazandırılması ya da niçin kazandırılmaması gerektiğini sorgular.

Eğitim sadece teorik ve pratik bilgi şekillerini kazandırmamakta değerleri de içine almaktadır. Eğitim böylece değerlerin kavranılarak aktarılmasında söz sahibidir. Eğitimin rolü bu anlamayı kolaylaştırmak, yeni değerleri bizde tekrar yaşatmak suretiyle onları klişe değer olmaktan kurtarmaktır. Ancak hangi şeylerin eğitimde değer taşıdığını belirlemek, hangi değerlerin eğitimde kazandırılması gerektiğini belirlemek de oldukça zordur (Günay, 2018). Bu ayrımı yapmada felsefeden yararlanılır.

Görüldüğü gibi felsefe; varlık, bilgi ve değer başta olmak üzere bu genel konular içerisinde pek çok şeyi sorguladığı için, eğitim konusunu da bir insan etkinliği olarak düşünce süzgecinden geçirerek analiz eder. Tek tek varlık, bilgi ve değer temelinde felsefe ve eğitim ilişkisine yer vererek konuyu derinlemesine incelemek oldukça önemlidir.

1.3. Varlık Temelinde Felsefe ve Eğitim İlişkisi

Eğitim kavramı ister istemez bizi insan kavramıyla bağlantı kurmaya ve onun üzerinde düşünmeye yöneltmektedir. Çünkü eğitimin konusu, insan ve bu insanı eğit-

meyle ilgili tüm yöntem, problem ve kavramlara ilişkin ayrıntılardan oluşmaktadır. Bu durumda asıl sorun, eğitim görececek, eğitime tabi tutulacak olan insanı tanımdır. Hatta eğitim verecek olan insan da çeşitli yönleriyle incelenmelidir. Bu yapılmadıkça eğitimin amaçlarına ulaşılması oldukça zordur (Büyükdüvenci, 2019, s.116).

Eğiten ve eğitilen olarak eğitim pratiğinin öznesi olan insan kavramına ya da insan doğasına ilişkin belirlenimler (Yılmaz, 2022, s.13) hatta buna bağlı olarak insanın bu dünyadaki amacının ne olduğunun sorgulanması ve buna bağlı varlığa bakış açısındaki değişiklikler eğitimi etkilemektedir (Gutek, 2011, s.10).

İnsanın varlığa bakış açısı da değişebildiği için buna göre eğitim anlayışı da değişebilmektedir. Bu bakış açısı felsefe tarihinde izlerini sunan ve özellikle niçin sorusu etrafında şekillenen ayrımlarda karşımıza çıkmaktadır. İnsanın diğer var olanlarla birliği (veya ayrımı) bağlamındaki varoluşu bu soru etrafında anlam kazanır. *İnsanın evrendeki pozisyonu nedir, insan niçin bu evrende vardır* soruları etrafında anlaşılabilir (Bayraktar, 2022, s. 377).

Belirli bir dönemde evrenin merkezinde olduğumuz düşünülürken eğitim de buna göre şekil almaktadır. Evrenin yalnızca bir parçası olduğumuz ve buna göre de varlık anlayışında aşırı bir önemimizin olmadığı bir bakış açısında eğitim ona göre şekillenmektedir. İnsana yüklenen anlam, insanın evrendeki değeri bilgiye olan bakışımızı ve bilgidaki önceliğimizi etkilemektedir. Ayrıca *eğitimden sorumlu öznenin kim olacağı/olması gerektiği* sorusuna bağlı olarak (Yılmaz, 2022, s.13) *eğitilen kişinin varlık olarak aktif bir konumda mı yoksa edilgen bir yapıda mı olacağı ya da rehber bir konumda mı yoksa bilen özne konumunda mı olacağı* üzerine tartışılmaktadır. Burada varlık meselesi ile ortaya koyduğumuz asıl mesele *insanın ne olduğu, onun özünün veya doğasının ne olduğu* vb. sorularıyla da yakından ilişkilidir. Bu bağlamda *insan doğası gereği doğuştan mükemmel midir, eksik midir, iyi midir, kötü müdür, uysal mıdır, saldırgan mıdır, özgeci midir, bencil midir, ruhsal mıdır, maddeci midir, demokratik midir, otokratik midir, bireysel midir, toplumsal mıdır* vb. birçok ayrıma dayalı çeşitli hallere göre kategoriler içerisinde değerlendirilebilir (Akdağ, 2006, s.15-16).

Eğitimde varlığın ne olarak görüldüğü, insanın ne olduğu, varlığın tözsel olarak önceden belirlenmiş mi olduğu, yoksa sonradan edimlerimizle mi şekil alacağı gibi sorular eğitimi felsefe ile ilişkilendirmektedir. Bu soruların felsefi sorular olduğu açıktır. Ancak bu sorulara verilen yanıtlar da eğitimin içeriğini, yöntemini, formel yönünü vb. belirlemektedir. Varlığın soyut, idea olarak kavrandığı bir eğitim anlayışında daha çok soyut konular ön plana çıkmaktadır (din, tarih, felsefe, mantık vb.). Var-

lığın somut, maddi olduğu bir varlık anlayışında eğitimde temele konulacak konular fen bilgisi, doğa bilimleri, coğrafya vb. konuların yoğunluk kazanmasına sebep olmaktadır. Kısaca varlığa ilişkin sorular (*amacımız ne, varlık nedir* vb.) eğitime ilişkin ön plana koyulacak bilgiyi de etkilemektedir.

Felsefe tarihinde yukarıdaki paragrafa yönelik pek çok açıklama ve dolayısıyla tartışma yer almaktadır. Tarih-sel süreçteki bu temel görüşlerden bazılarına yer vererek bütüncül bir bakış ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu görüşlerden ilki insanın ruhsal, tinsel yönüne vurgu yapan görüştür (Cevizci, 2012, s. 25). Örneğin; insanın ruhsal bir gelişme veya ideal kavramların bilgisine ulaşma olarak görülmesinde eğitim anlayışı ona göre bazı belirlenimleri beraberinde getirmektedir. Böylece uzun bir dönem ideaların, formların bilgisi aranarak tümelin bilgisine ulaşmaya çalışmak amaç edinilmiştir. Bu amaç doğrultusunda, insanın arzularını, isteklerini, düşüncelerini kontrol etmek ve bunları yönlendirmeyi sağlamak ön plana çıkarken; genelin ahlaki, ruhsal, ideal bilgisine ulaşmaya çalışılmıştır. Platon, bu görüşün savunucularından biri olarak gösterilebilir. Ona göre insan aklının bir eğitim süreci ile formların bilgisine erişebilmesi olanaklıdır. Bu yönüyle eğitimin, insanın varlık olma ve toplumun ideal bir devlet yönetimi ile varlığının sürdürülmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır.

İnsanın öz olarak kötü bir yapıya sahip olduğu görüşünde verilmesi gereken eğitim ona göre şekillenmektedir. Bu görüşe yönelik örneklerden birisi Hristiyan inancına bağlı anlayışlardan Puritanlıktır. Çocuğun doğası kötü kabul edildiği için eğitim, çocukta korkuyu oluşturacak, böylece onu disiplin altına alacak ve ayrıca ilahi ya da insani yasalara boyun eğecek bir hale getirecek şekilde düşünülmektedir. Bu yönüyle eğitim toplumsal düzenin sağlanmasında önemli bir araç olarak görülmüştür. İnsan eğitim yoluyla Tanrı'ya ulaşma adına aklını kullanmalıdır. Böylece iyiye yani Tanrı'ya yönelmede önemli bir araç olarak eğitimden yararlanılmaktadır.

İnsanın özünün doğuştan iyi olduğu görüşü de karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli temsilcisi ise Rousseau'dur. Ona göre her şey, Tanrı'nın eli tarafından iyi olarak yaratılmakla birlikte, insanın eli ile dejenere olmuştur. Kısaca insan doğa durumunda özgür koşullar altında doğmuştur; ancak bu durumdan sosyal ilişkiler sebebiyle yurttaşlık durumuna geçmek zorunda kalmıştır. Doğa durumuna geçmek artık mümkün olmamakla birlikte ona en yakın hâle gelmek ve insanın doğal olgunlaşmasını sağlamak eğitim ile mümkündür. Bu eğitim doğa bilimleri temelinde bir eğitimidir. Eğitimin amacının insanın iyi yönlerinin geliştirilmesi olduğu belirtilmektedir. Kötü davranışları pekiştirecek bir eğitim,

eğitim sayılmamaktadır. Bu iyunin ne olacağına yönelik ise farklı bakış açıları ortaya çıkabilmektedir. Yine bu görüşleri temellendirecek olan felsefedir (Noddings, 2016, s.13-14). Rousseau'nun görüşleri natüralizm ile örtüşmektedir. Natüralizme göre varlık, doğanın bir parçası ve sürekli olgunlaşan, doğal ve toplumsal bir haldedir (Sönmez, 2009, s.42).

İnsana düşünen bir varlık olarak homo sapiens adı verilmiştir. Bu akıl yetisi olan, akıl sahibi yaratık anlamına gelmektedir. Burada Sapiens, akıl sahibi insanı hayvanlar dünyasından ayıran bir niteliği ifade eder. 'Homo Faber' ise, yapımçı, becerili, çalışan, araçlar yapan varlık anlamına gelmektedir. Bu kavram çoğunlukla doğacı, pozitivist (olgucu) ve pragmatist (yararcı) insan anlayışının bir ifadesi olarak görülmektedir. İnsanın özel akıl yetisinden kaynaklı herhangi bir üstünlüğü olduğu kabul edilmez. Bu anlayışta insanın dil ve kavram kullanması yalnızca bir araç kullanımı olarak görülmektedir (Günay, 2018, s.23).

Kant'a göre insan, disharmonik bir yapıda görülerek yaşamı boyunca işlenmemiş yeteneklerin gelişimini eğitim yoluyla kazanmaktadır. Eğitime ihtiyaç duyan tek varlık insandır. Onun değişikle insan ancak eğitim ile insan olabilir. İnsan, doğa tarafından diğer canlılarda olduğu gibi hazır başarılarla donatılmayan, eğitim ile yeteneklerini geliştirmek zorunda olan bir canlıdır. Doğa gereksiz hiçbir şeyi yapmamaktadır. Doğa insana, akıl ve akla dayalı irade özgürlüğü vermiştir. İnsan, her şeyi, bu verilenlere göre kendisi yapmak zorundadır (Günay, 2021, s.28-29). Böylece eğitim, insan, tarafından oluşturulan en yüksek insani olgudur, bu sebeple de önemli bir vasıf taşımaktadır (Reboul, 1991, s.7). Eğitim; insanın yalnızca tavır, davranış ve hareketlerini değil, bütün yeteneklerini geliştiren bir süreçtir. Başta uzun süren bir itaat etme eğilimi ile çevreden gelen etkileri taklit etmekte sorasında yetişkinlikle beraber kendi kararlarını kendisinin aldığı anda birey olabilmektedir.

Eğitimde karşımıza çıkan bir başka bakış açısı Dewey'e aittir. Sabit bir insan doğası olduğu görüşünü kabul etmemekle birlikte, insanın bazı gereksinimleri olduğu konusunda hem fikirdir. Bu gereksinimlerin karşılanması ve insan doğasının ilkel öğelerini geliştirme noktasında etkiye sahip olan kültür, bilim, ahlak, sanat, endüstri yapan bir tür olması, eğitime yüklenen görevi artırmaktadır. İnsanın doğası sadece bireyselleşikle açıklanamamakla birlikte kültür koşulları da bir belirleyiciliğe sahiptir. Ayrıca insan doğasında zaman zaman psikolojik ağırlıklı bireyselleşmeler görülmekle birlikte dayanışmaya götüren toplumsallaşmalar da karşımıza çıkmaktadır (Günay, 2018).

İnsanın kalkınmada pay sahibi olacağı bir ekonomik

unsur olarak görüldüğü anlayışta, eğitimin görevi değişebilecektir. Eğitim, bireylere sınırlı bir uzmanlık kazandırarak onları ekonomik sistemin bir çarkı hâline getirmeye çalışmaktadır. Bu yapıda eğitim, gençlere meslek kazandırmadığında veya pratik bir sonuç üretmediğinde yararsız kabul edilmektedir ifadesi daha anlamlı olabilir (Büyükdüvenci, 2019, s.115).

İnsanın neliğini belirlemeye, doğasını ortaya koymaya yönelik tekçi (monist) yaklaşımlarda insanın bir bütün olarak görülmesi olanaksız görünmektedir. Bu sebeple monizmden sıyrılan görüşlere de rastlamak durumundayız.

İnsanın neliği gereği tarihsel bir varlık olduğunu belirten Dilthey'a göre insanın ne olduğunu bize yalnızca tarih söylemektedir. Bu nedenle insan doğasının bütünlüğü yalnızca tarihtedir. Burada insanın tarihsel bir varlık olduğu vurgulanmaktadır. İnsan kendisini sadece iç gözlem yoluyla değil, yaşamın nesnelleşmesi yoluyla anlayabilir. Tarihsellik kavramı yalnızca insanın tarihe bağlılığını değil, kendini anlamasını/tanımamasını ve tarihsel olarak kendi özünü belirleme konusundaki yaratıcılığını ifade etmektedir. Çünkü insan herhangi bir soyut ve genel doğa düşüncesinden hareketle değil, kendisinin tarihsel süreç içindeki eylemleri, ortaya koydukları ve yaratımıyla bilme ve anlama imkânına sahip bir varlıktır. İnsanın doğası tarihselci bakışa göre değişmez bir öz demek değil, tam tersine insan ancak ve sadece kendi yaratılarının/nesneleştirmelerinin totalitesi içindeki insandır. İnsanın yaratılarının/nesneleştirmelerinin önünde yer alan ve bunlardan bağımsız bir genel insan varlığı, bir genel insan doğası yoktur (Günay, 2018).

İnsan kendisini çeşitli fenomenler aracılığıyla ortaya koyduğu görüş, bir başka monizmden sıyrılma çabası olarak karşımıza çıkan görüştür. Bu fenomenler; isteme, inanma, çalışma, eğitme ve eğitilebilme, sanat yapma, devlet kurma, vb'dir (Büyükdüvenci, 2019, s.122). Bu görüşü temsilen en önemli filozof Mengüşoğlu'dur. Mengüşoğlu'na göre insan bilen, yapıp eden, isteyen, tarihsel olan, eğiten ve eğitilen, inanan ve konuşan vb. bir varlıktır. İnsanın bu temel fenomenleri aynı zamanda onun başarılar alanıdır. Bunlar hiçbir insan topluluğunda eksik olmayan, her insan topluluğunda yükseklikleri değişik olan bir 'insan başarıları alanı' meydana getirir. Bu başarılar, aynı zamanda insan varlığı alanını belirleyen antropolojik kategorilerdir. Bu başarılar, insana doğuştan verilmemiştir. İnsanın doğuştan getirmiş olduğu bu başarıların temeli, olabilecek yetenekler ve olanaklardır. Bunların ortaya çıkması ve geliştirilmesi ise ancak eğitim ve eğitilmeyle mümkün olmaktadır (Günay, 2018). Bu noktada insan başarıları olarak da adlandırabileceğimiz çeşitli bilişsel, duyuşsal, sosyal, psikolojik yapıların öğrencilere farkındalık yoluyla ulaştırılmasında

eğitimden yararlanılmaktadır. Bu insan merkezli eğitim; bireyin kendisini, doğayı, kendi yakın sosyal çevresini ve uzaktaki diğer kültürleri anlayacağı, sorgulayacağı, tartışacağı bir ortam yaratmalıdır. Doğa, aile, kitle iletişim araçları, inanç sistemleri, çocukluk-yetişkinlik-yaşlılık gibi gelişme basamakları vb. faktörler kültürün temel öğeleridir ve eğitimi etkilemektedir (Günay, 2021, s.63). Böylece alınan bu eğitim ile bireyler birbirlerinin görüşlerine duyarlı, ilkeli, hoşgörülü bir tavır ile bilgiyi üreten, kararlar alan ve gerektiğinde bu bilgi ve kararları yaşamlarında kullanan/uygulayan insanlar yetiştirilmesine katkı sağlamalıdır.

Son olarak varlık açısından insan görüşüne bağlı bir model arayışının felsefenin de ilgi alanına girdiği söylenebilir. Eğitim söz konusu olduğunda sadece yurttaş ve meslek adamı yetiştirmekle kalmaz aynı zamanda bütüncül olarak insan yetiştirme problemini (Turgut, 1997, s 248) kendisine sorun edinir. Bu sebeple felsefi bir problem alanı olarak da ontolojinin temel konularından bazıları ile ilişkili sorular sorulabilir. Örneğin; *Nasıl bir insan modeli yetiştirmeliyiz, yetiştirilecek insan modelinin temel nitelikleri neler olmalıdır, eğitimci (öğretmen) ve eğitilen kişi (öğrenci) arasındaki ilişki nasıl kurulmalıdır* vb. (Manav, 2020, s.9). Öğretmen ve öğrencinin kendileriyle, bu ikisi arasında kurulan ilişki ontoloji ile ilişkilidir. Eğitimin ontolojisi olarak da diye bileceğimiz bu bağ, hedefler veya eğitim amacı üzerinden kurulan eylemler olmadan anlaşılamaz. Burada öğretmen ve öğrencinin eğitim ilişkisi içerisinde olması gerekmektedir. Bu ilişkinin belirlenimine göre de eğitim şekillenmektedir (Cevizci, 2012, s.241, 262).

1.4. Bilgi Temelinde Felsefe ve Eğitim İlişkisi

Bir insan etkinliği olarak bilginin ele alındığında birbiriyle örülü farklı edim ve etkinlikleri içine alan genel bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun içerisinde algılama, anlama, kavrama, düşünme, açıklama, doğrulama, temellendirme vb. girebilmektedir (Kuçuradi, 2010, s.77).

Bilgi, yani epistemolojik boyut, eğitim faaliyetlerinde öğrenciye kazandırılan bilişsel alışkanlıklarla, öğretilen nesnenin içeriği ve hatta öğrenme kuramları ile yakından ilişkilidir. Ayrıca eğitici tarafından kullanılan öğretim yöntemleri ve bilgi ile ilişkisi bakımından düşünme süreçleri, felsefe ve eğitim ilişkisi bakımından değerlendirilebilecek önemli unsurlardandır. Bu noktada felsefe ve eğitimde önemli bağlantılardan birisi bilgi meselesine ilişkindir. Yine bu bağlamda *bilginin yapısı ve bilgiden beklenenler, bilginin doğası, bilgide zihnin rolü, bilginin içeriği ve özü meseleleri, doğru bilginin mümkün olup olmadığı, bilginin yarar temelli mi olması gerektiği, bilginin nesnel mi öznel mi olduğu* vb. tartışmalarda eğitim-

sel araç ve uygulamalar felsefe ile şekillenmektedir.

Bilginin eğitim pratiği, içeriği ve sürecinde kendisinden beklenenler nelerdir. Bu beklentilerin gerçekleşmesinde eğitimin işlevinin ne olduğu veya ne olması gerektiği felsefe ile sorgulanmalıdır (Yılmaz, 2022, s.13). Bunun temeline olgusal bilgi oturtulursa amaç; deney, gözlem, sınıflandırma, çözümleme yoluyla oluşturulan bilgiyi temele almak olmalıdır (Büyükdüvenci, 2019, s.35).

Bilginin ve bilgi türlerinin göz önünde bulundurulması ile bu bilgilerin disiplin olarak ayrımı felsefe ile belirlenmektedir. Bilim, sanat, felsefe vb. alanlardaki bilgilerin disiplin olarak sınırları netleştirilerek ortaya konulmaktadır. Böylece sınırları daha belirginleşen bu alanların eğitsel içerikte daha net ve anlamlı bir şekilde ayrıştırılması sağlanmış olmaktadır. Hatta formel bilimler ve doğa bilimlerinin ne olduğuna yönelik ayrımlar ile felsefe, eğitimde yer alması gereken konuların belirlenmesine yönelik katkılar sunmaktadır. Örneğin matematiğin bilgisi ile biyoloji bilgisinin yapı olarak benzerlik ve farklılığını karşılaştırarak açık ve seçik bir bilgi ortaya koymaya çalışmaktadır.

Felsefe, bilgi türlerini göz önünde bulundurur ve bilgilerin sınıflandırılması üzerine yönelir. Bu bilgilerden hangilerinin nasıl bir insan anlayışına bağlı olarak şekillendiği konusu tartışılır. Bu insan anlayışı daha önce bahsedildiği gibi varlığa bakış ile örtüşmektedir ve eğitime bilgi düzeyinde de etkide bulunmaktadır. Doğanın temele alındığı bir bilgi sisteminde, insan kendisini çevreleyen doğayı bilmezse, yaşamını etkili bir şekilde sürdüremektedir. Eğitimde bilgiler doğal ihtiyaçlar ve yeteneklere göre düzenlenmelidir. Eğitimi ruhsal bir gelişme ve ideasal boyutun bilgisine ulaşma olarak gören bir varlık anlayışında buna uygun olarak verilecek eğitsel bilgi; teoloji, tarih, felsefe, matematik vb. ağırlıklı iken temele doğanın ve maddenin konulduğu bir anlayışta da eğitsel bilgi değişiklik göstermektedir. Buradaki bilgi; doğayı bilmeye ve tanımaya önem veren deneme-yanılmaya bağlı biyoloji, fizik, kimya, doğa bilimleri vb. pozitif bilimleri ön plana çıkaran bir tavra sahip olacaktır.

Eğitim, insanlara bilgi kazandırmak amacıyla hareket eder. Günümüzde artık sadece bilgiye sahip olmak yerine bilgiyi etkili, doğru bir şekilde kullanan ve bilgiler arasında bağ kuran eğitilmiş insanlar hedeflenmektedir (Küken, 1996, s.20). Felsefe; insanların bilgiyi nasıl ele aldıklarını, düşündüklerini ve sorguladıklarını inceler. İnsanların düşüncelerindeki farklılıkları, zıtlıkları ve tutarsızlıkları ortaya çıkarır. Bununla birlikte felsefe; mühendislik, tıp, çevre, teknoloji, hukuk vb. alanlarda teorik ya da pratik olarak ortaya çıkan bilginin etik ile bağlantısını kurmaktadır. Yine felsefe yaşamımızda teorik olarak doğru diye bildiğimiz şeylerin doğru eyleme

geçirilmesi hususunda önemli bir görev üstlenmektedir.

Bilgide önem ve önceliğin bireyin kendisini tanımasına yönelik bir problem alanında mı olması gerektiği, yoksa bilginin yüzyıllar boyunca değişmeyecek şekilde önem arz eden konulardan mı oluşması gerektiği de felsefi yönüyle önemli bir tartışmayı barındırmaktadır. Bunun felsefi olarak ele alınması sonucunda eğitimde öğrenilmesi gereken bilgiler değişiklik göstermektedir. İlk ifadeyle temel amaç, kişinin kendini tanımasını sağlamak ve bilgiyi kullanması için rehber olmak ve buna yönelik gereken koşulları sağlamaktır. Bu yönüyle bu tür bir eğitim ile insanın kendini anlaması ve anlamlandırmasında araç olarak eğitim kullanılabilir. Diğer türlü bilgi, değişmeyen, soyut, ideasal bir formdadır.

Bilginin uygulamada işlevsel, ekonomik anlamda getirişi olan bir şeymiş gibi görülmesi ile, fayda sağlayan, bir sorunu çözen vb. içerikler ön plana çıkabilmektedir. Bu durum bilginin alınıp satılabilen bir meta (pazar ürünü) olarak görülmesi ile karşımıza çıkmaktadır (İyi, 2010, s. 66). Bu tür ekonomik büyümeyi temele alan bir eğitim anlayışında bilgi ağırlıklı olarak temel becerilere, okuryazarlığa ve aritmetiğe öncelik verilir. Bazı insanların bilgisayar bilimi ve teknolojisinde daha ileri becerilere sahip olması gerekir. İnsanların eşit düzeyde bilgiye erişimine önem vermekten ziyade ülkenin ihtiyacını karşılayacak düzeyde

Beklenen bilgi ile donatılmış bireylerin yetiştirilmesi yeterlidir (Nussbaum, 2010, s.19). Böylece bilgi ile eğitimin küresel düzeyde rekabet gücüne sahip ekonomik sistemin gerektirdiği şekilde dizayn edilmesi felsefi sorgulama ile belirlenmektedir. Ya da başka bir yonden bilginin bir araç olması yerine amaç konumuna yerleştirilerek hayati bir anlam yüklenmesi, bilginin bir savaş kazanma hırsıyla doğayı, teknolojiyi kazanacak bir savaş ganimeti olarak görülmemesi de felsefi olarak değerlendirilebilecek bir bakıştır. Eğitimdeki konular, dersler vb. Bu felsefi bakıştan etkilenecek eğitimdeki tüm yapıyı şekillendirecektir.

Burada bilgi içeriği yani öğretim programında hangi derslerin ağırlıklı olması gerektiği (felsefi mi, bilimsel mi, sanatsal mı, teorik mi, pratik mi vb.) değişkenlik göstermektedir. Tarihselci bir bakış hakimiyet gösteriyorsa dersler tarih ile ilişkili bir yapıda yapılandırılmalıdır. Pragmatik bir bilgi anlayışı olması durumunda dersler yapay zekayı, teknolojiyi, dijital becerileri ele alan ders içeriklerine göre düzenlenmeli; bilgide temele konulan noktanın buna göre şekillenmiş olması gerekmektedir.

1.5. Değer Temelinde Felsefe ve Eğitim İlişkisi

Değer kavramı insanın kendi bireysel yaşamında ya da

toplumsal yaşamında kabul ettiği ve önem verdiği, üzerinde ortak bir yargıya vardığı kabullerdir. İnsan üzerinde yargıya varıp bir anlam yüklediğinde değerlerin içi doldurulmuş olur. Doğada değer bulunmamaktadır. İnsanın bir diğer özelliği değer yaratmasıdır (Büyükdüvenci, 2019, s.39). Farklı bir yaklaşım ile felsefe yoluyla insan değerler varlığı olduğu çıkarımına ulaşabilir. Bu yargıya vardığında ise hangi değerlerin öncelikli olduğu yine felsefe ile değerlendirilmektedir. Başka bir açıdan bakıldığında ise insan kendisini evrendeki en değerli varlık olarak gördüğünde diğer varlıkları kendisine hizmet eden bir anlayışla hareket ederek kendisini daha merkezi bir konuma yerleştirecektir. Kısaca felsefi argümanlar değer konusu üzerinden de şekillendiğinde eğitime bakış, buna göre değişiklik gösterecektir.

Zorunluluk, özgürlük, sanat, ahlak vb. kavramlar felsefi bakış ile gözden geçirilerek eğitimin içeriğine uygulanır. Bu bakımdan eğitimde her zaman değer yargıları ve bazı tercihler söz konusudur. Felsefe ile üzerinde uzlaşılan ve değer atfedilen kavramlar eğitim ile sistem içerisinde somutluk kazanmaktadır.

Bazı değer yargıları modernite öncesinde ağırlıklı olarak dine ve felsefeye dayalı olarak karakter ve ahlak eğitimi-ne yönelmiş olsa da (Cevizci, 2012, s.281), günümüzde eğitim sisteminde dengeli olarak değerlere yer verilmelidir. Günümüzde değerlerin kültürel, toplumsal, evrensel vb. pek çok amaca hizmet etmesine rağmen değerın sadece din ve ahlak eğitimi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Bacanlı,2017). Bunun için felsefi sorgulama alanı olarak değerlerin incelenmesinin önemi büyüktür. Bacanlı'ya (2017) göre kişisel, toplumsal, kültürel ve evrensel birçok amaca hizmet ettiği için eğitimden söz edilen her yerde değer eğitimi de kaçınılmaz bir şekilde varolacaktır. Öte yandan, değer eğitimi her ne kadar sıkça din eğitimi ve ahlak eğitimi ile karıştırılıyor olsa da bunlar arasında gözden kaçırılmaması gereken önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Felsefenin sorgulama alanını değerler üzerinden yapılan tartışma sonrasında somut uygulamaya dökmek oldukça önemlidir. Bunu gerçekleştirirken eğitimden yararlanılmaktadır. Eğitim ile değerleri sürdürme ve yeni değerler ortaya koymanın bir yolu aranmaktadır. Böylece eğitimde değerlere her zaman öncelik verilmektedir. Neyin, kime nasıl öğretileceği üzerinde durulmalıdır (Büyükdüvenci, 2019, s.23). Felsefe ise, *toplumda herkes için geçerli, ahlaki ilkeler var mıdır* bunu sorgulamaktadır. Eğer varsa *bu değerler nasıl olmalıdır*. Yoksa da *niçin ortak değerler kabul edilemez* bunu temellendirmeye çalışır. *Değerler insanın bir özelliği olarak yaratılan bir şey midir*. Yoksa *değerler evrensel olarak benimsenmiş bir şey midir* ya da *değerlerin karşılıkları zihinde midir*, Yoksa *zihnin*

dışında mıdır. Başka bir soru *insan eylemlerinde genel bir ahlak kuralından etkilenip etkilenemeyeceğine* yöneliktir. Ayrıca *değerin, evrensel olarak zorunlu şeylerin birer karşılığı olup olmadığı* da felsefe ile ele alınmaktadır. *Değerlerin kendi içerisinde yüksek, alçak, evrensel, yerel gibi bir sınıflandırması bulunmakta mıdır*. Başka bir ifadeyle *değer, kendi içerisinde bir hiyerarşiye ya da bir kategoriye göre düzenlenebilir mi* gibi sorular felsefe ile irdelenen ve sonrasında benimsenen görüşlere göre eğitsel faaliyetlerde uygulamaya geçmede belirleyici olan sorulardır. Felsefe yoluyla da bu içeriğin sorgulanması ve oluşturulacak eğitimde nasıl olmasının gerekliliği belirlenir. Örneğin; evrensel değerlerin daha önemli/değerli olduğunun düşünülmesi bir felsefi argümanda eğitim ile evrensel düzeyde bir dünya vatandaşı yetiştirmek hedeflenmektedir.

İnsanın bir özelliği olarak değer yaratmayı felsefi olarak çıkardığımızda doğada değerın olmayacağını; değerleri insan aklıyla, sembolleştirme vb. yönleriyle oluşturacağını belirten görüşlere de rastlamaktayız (Büyükdüvenci, 2019, s.39). Bu da eğitimde değerlerin doğrudan aktarılması yerine çağın koşullarına göre ihtiyacı karşılayacak, insan ürünü olarak ortaya çıkabilen değerlerin ağırlıklı olarak kullanımını gerektirecektir. Kısaca toplumun değerlerinin sorgulandığı, evrensel değerlerin olup olmadığı vb. içeriğin doldurulması gereken konular, felsefe ile ele alınır ve eğitim ile de aktarılır. Ancak bu aktarım ile birlikte öncesinde felsefenin eğitime konu edinen değerleri kavramsal olarak ele alması gerektiğinin tekrar altı çizilmelidir. Örneğin; idealizm açısından değerlerin felsefi olarak temellendirmek istenildiğinde, nesnel dünyanın ayrılmaz birer parçası olarak değerler insandan ya da salt beğeniyle ilgili şeylerden bağımsızdır. Böylece sadece ahlaki unsurlar olarak değil sanatsal açıdan da değerler idesel olana yönelik dünya dışında yer almaktadır. İyilik, adalet gibi kavramların gerçeklikten ya da insandan bağımsız olarak var olduğu kabul edilerek evrenin yapısı içerisinde asli olarak yer aldığı belirtilmektedir. Realizm açısından değerler incelendiğinde nesnel ve objektif bir dünya düzenine bağlı olarak değerlerin insan zihninden bağımsız şekilde bulunduğu görüşüne ulaşmaktayız (Cevizci, 2012, s.26, 47). Görüldüğü gibi değerler arasında da felsefi açıdan bir tanımlama farklılığı bulunmaktadır. Bu hususta değeri nesnel değer teorisi ile açıkladığımızda, değerın evrensel ve her yerde geçerli olduğu görüşüne göre hareket etmemiz gerekmektedir. Bu görüşe zıt olarak öznel değer teorisinde ise grup veya kişilerin değerleri zamana, mekâna veya tercihe göre değişiklik göstermektedir (Gutek, 2011, s.4).

Değerlerin felsefe ve eğitim ilişkisi bağlamında ele alınmasında yer verilmesi gereken bir başka problem hangi değerlerin öğretileceğine kimin karar vereceğidir. Baş-

ka bir ifade ile *eğitenler, eğitilen kişileri hangi değerleri temele alarak veya nasıl bir insan ideali ile eğitmelidir* (Yılmaz, 2022, s.15, 19) ya da *eğitilecek değerler herkese göre değişiklik gösterebilir mi* gibi sorular ile değerlerin belirleyicisi felsefi olarak irdelenir. Değerler ve insan hedefleri arasındaki ilişki sorgulanarak değerlerin insanın amaçları ve ulaşmak istediği yüksek hedeflerle olan ilişkisi, felsefe ile irdelenmektedir (Küken, 1996, s.19).

Her toplumun kendine özgü değerlerinin (ahlaki görüşleri ve sanat anlayışı) olduğu yadsınamaz. Toplumlar eğitim yoluyla bu değerlerin aktarılmasını istemektedir. Felsefe ise yaşamda *hangi değerlerin niçin ön plana çıkması gerektiğini* sorgular. Yaşamda önemli olanın mutlu olmak olduğunu temellendirirse mutluluğa götürecek bir yaşam için nelerin gerektiğini bizlere söyler ve yine felsefe ile bu değerlerden hangilerinin ne derece eğitimde yer alması gerektiği hususunda yol gösterici yönlendirmeler yapmaktadır.

Bir başka husus da felsefe ile eğitimin toplumun yapısına, kültürüne ne derece uyumlu olması gerektiği üzerinde durulmasına ilişkindir. *Eğitimdeki değerler, kültürler üstü bir noktada evrensel değerlerin kazandırılmasına ilişkin mi olmalıdır yoksa eğitim insanın yaşadığı toplumla az ya da çok ilişkili mi olmalıdır* bunların değerlendirilmesi felsefe ile gerçekleşir.

Demokrasiyi temele koyan bir eğitim anlayışında eşitlik, özgürlük, adalet, aklın egemenliği ve insana saygı gibi değerlerin ön plana çıkarılması gerektiği söylenebilir (Büyükdüvenci, 2019, s.80). Felsefe ile bu kavramların içeriğine yönelik sürekli bir sorgulama ve reflektif düşünme gerçekleştirilerek eğitim ile uygulanacak toplumun daha iyi nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaşılır. Eğitici faaliyetler sırasında uyulması gereken kuralların, ilkelerin ve eğitilen insana aktarılabilecek değerlerin ne olması gerektiği felsefe ile temellendirilir. Etik boyut eğitim ile kurulan pratik ilişkilerin felsefi değerlendirmesini gerçekleştirmiş olur. Ayrıca felsefi anlamda bilgi içeriğinin etik olup olmaması, insanın hakkı doğrultusunda eğitimin gerekliliği vb. eğitimin değer yönünden sorgulandığı konuların ele alınması felsefe aracılığıyla gerçekleşmektedir. Eğitimin aşılama (indoktrinasyon) olup olmamasının tartışılması yine felsefe ile irdelenmesi gerekmektedir. Aşılama; eleştirel bir bakış ile sorgulama yerine birtakım fikir, bilgi, ideoloji veya inançların bazen açıkça bazen de örtülü olarak benimsetilmesi anlamına gelmektedir (Cevizci, 2012, s.301). Eğitim-öğretimde aşılama ya da ideoloji aktarma sürecine kapılmadan gerçekleşecek eğitimin ölçütlerini felsefi sorgulama ile belirlemek mümkündür. Sorgulamaya hiç imkân vermeden dayatılan ve pek çok kere de kanıtlar gizlenerek mutlak itaat gerektiren bir eğitimin insan için niçin

değersiz olduğuna dair konuların ele alınması, felsefe ile gerçekleştirilir.

Bir değer olarak sanat incelendiğinde temele insan nasıl konulursa sanata bakış da bu perspektife göre şekillenmiş olacaktır. İdeaların ön plana çıkarıldığı bir anlayışta sanatın daha kavramsal ve doğanın taklidinden daha uzak olması gerekirken pragmatik bir amaç taşıdığına sanat çözüm sunmaya yönelik adımlar atmalıdır. Aksi halde pragmatizmden uzaklaşan sanat etkisini yitirmiş olacaktır. Doğanın ön plana çıkarıldığı bir sanat anlayışında, doğanın konu edildiği eserler daha anlamlı ve değerli olacaktır. Realizm temellindeki sanat anlayışında ise eşya olduğu gibi ya da olması gerektiği gibi yansıtılmalıdır. Düzen, simetri ve altın oran oldukça önemlidir. Doğanın eksik bıraktığı noktalar ne kadar etkili tamamlanırsa sanat eseri o derece ön plana çıkacaktır (Sönmez, 2009, s.26). Dolayısıyla sanat, amacına yönelik olarak felsefi temellendirmeye ihtiyaç duymaktadır. İnsanın bilinçli bir varlık olmasından hareketle kendi bilincini yönelimsel olarak doğaya, çevreye, diğer insanlara yönlendirmesi ile ortaya çıkan durumlar sanatın felsefe açısından irdelenmesine kapı aralamaktadır (Kızıltan & Narin Kızıltan, 2023, s.2655). Böylece felsefi olarak temel alınan düşünce biçimine göre sanatın nasıl görüldüğü ve eğitimde sanatın nasıl konu edinildiği şekillenmektedir.

2. Sonuç

Felsefe ile sanat, bilim, eğitim gibi insan faaliyetlerine şekil veren bir kavrayış, yaşama bakış kazanılmaktadır. Bu bakış, geçmişten günümüze kadar ele aldığı konuyu teorik olarak pek çok yönüyle kavrayan, sonrasında ise gelecekte de kullanılabilecek evrensel bir genele yönelik düşünceyi incelemektedir. Eğitim ise insanı çeşitli yönleriyle geliştirmeye çalışan belirli amaç doğrultusunda yetiştirilmesini hedefleyen bir alandır. Her ikisi de insan faaliyeti olup onun akılsal yönü ile yakından ilişkilidir. Felsefe bu amaçların belirlenmesinde sorgulayıcı bir tavır takınır. Felsefenin bir araştırma olması onu yeni sorulara ve bakış açılarına açmayı zorunlu kılmaktadır. Eğitim ise araştırmanın sistemli, planlı bir şekilde nasıl yapılacağına uygulamalı olarak kazandırıldığı alandır. Bu yönüyle felsefe kavramların sorgulanması ve içeriğini doldurma vazifesi görürken eğitim ile de bunların gelecek nesillere etkili şekilde nasıl aktırılacağı açıklık kazanır.

Eğitim ve felsefe ilişkisi ilk olarak varlık temelindeki bağ ile sorgulanabilir. Öğretmen veya öğrencinin birer insan olması sebebiyle kendilerine yüklenen özel anlamlar ile eğitimden beklenen eylemlerin neler olduğu felsefe ile irdelenir. Burada öğretmen ve öğrencinin en genel ifade ile insan olması, insanın özünün ne olduğu problemi ile sorgulanarak buna yönelik yüklenen anlamlar çerçeve-

sinde eğitsel uygulamalarda kendisini yansıtır. Felsefe varlığı, parça parça ele almak yerine bütün olarak *varlık nedir* sorusu çerçevesinde tartışmaktadır. Felsefe kavramları sorgulayan bir etkinlik alanı olması sebebiyle eğitimde karşımıza çıkacak pek çok kavramın ontolojik olarak da sorgulamasını gerçekleştirir. Kavramlar ile birlikte eğitimin amaçlarının da sorgulanarak çağın koşullarına göre revize edilmesini sağlamaktadır.

İnsanın öz olarak kötü bir yapıya sahip olması, eğitimi, daha çok kötülüklerden arındıracak daha dini, mistik ve ahlaki yöne çevirmekle birlikte, özünün doğuştan iyi olması da iyi olan özünü koruyacak şekilde eğitsel faaliyetlerin temele alınmasını zorunlu kılmaktadır. İnsanın ele alınırken toplumdan ve ona özgü niteliklerden bağımsız olarak mı ele alınması gerektiği, yoksa toplum içinde doğan ve ona uygun özelliklerle yaşayan bir insan olarak mı değerlendirileceği felsefi olarak tartışılmaktadır. Son olarak varlık problem temelinde bir başka irdelenen nokta ise, insanın eğitsel yönünü karşılamak adına tek boyuta mı odaklanması gerektiği, yoksa birden çok boyutunun birlikte mi değerlendirilmesi gerektiği tartışmalarıdır.

Eğitim ve felsefenin bir başka ilişkili yönü bilgi temelinde ele alınabilir. Suje (özne)-Obje (nesne) bağı olarak da adlandırabileceğimiz bu bağ eğitimde önemli bir kısmı oluşturan öğrenciye hangi bilgilerin öğretilmesi ve bilginin öznel mi nesnel mi görüldüğü ile ilişkilidir. Bilindiği üzere bilgi konusu felsefenin de temel sorgulama alanlarından birisidir. Bilginin ne olduğu sorusu düşünme gibi felsefe ile iç içe olan bir alanda bilgiye bir süreç olarak mı yoksa ürün olarak mı yaklaşacağımız bakış açısını etkilemektedir. Ayrıca felsefe ile hangi bilgi önemli, hangi bilgi öğretilmeli vb. sorular ile eğitim siteminin temel yol göstericisi olması bakımından felsefe ile eğitimde nelerin öğretilmesini belirlemesi, ufuk açıcı tartışmaları beraberinde getirmektedir. Buradan hareketle eğitim açısından hangi bilgilerin ön plana çıkması gerektiği ve eğitim sürecinde nelerin öğretilmesi belirlenmektedir.

Kaynakça

- Akdağ, B. (2006). Eğitim felsefesinde insanı görme tarzı. *Felsefe Yazın*, (9), 14-17.
- Bacanlı, H. (2017). *Değer bilinçlendirme yaklaşımı*. Konya: Çizgi Yayınevi.
- Bayraktar, O. (2022). *Varlık ve bilgi ekseninde eğitimin temelleri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bayraktar, O. (2021). *Milli eğitim düşüncemiz ve yapılandırıcılık felsefi sosyolojik tarihi boyutlarıyla*. Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Büyükdüvenci, S. (2019). *Eğitim felsefesine giriş*. Ankara: Fol Yayınevi.
- Cevizci, A. (2012). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Guteg, G. L. (2011). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. (N. Kale, Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Günay, M. (2022). Eğitim felsefesinin problemleri, (M. Günay, Ed.). İçinde *Antik çağdan günümüze eğitim felsefesi tartışmaları*. (23-35). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Günay, M. (2021). *Eğitimin felsefesi felsefenin eğitimi*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Günay, M. (2018). *Eğitim felsefesi*. Konya: Çizgi Yayınevi.

Felsefe, bilgi üzerine sorgulayıcı bir tavırla yönelerek eleştirel, yaratıcı düşünme faaliyetlerinden yararlanmaktadır. Eğitim bu faaliyetleri önemli görerek yetiştirdiği insanlarda bu becerilerin olmasını çağın koşulları açısından istemektedir. Eğitim bilgi, varlık ve değer alanlarından etkilenir. Bu etkisi en çok bilgi üzerineymiş gibi görünse de varlık ve değer açısından da etkisi oldukça fazladır.

Son olarak eğitim ve felsefenin ilişkisi değer temelinde ele alınmıştır. Felsefe bireyin özgün değerlerinin oluşturulmasında belirleyicidir. Böylece mevcut değerlerin incelenmesi veya yeni değerler yaratmada felsefe ön plana çıkarken değerlerin sürdürülebilir bir şekilde uygulamada kalmasında eğitim ön plana çıkmaktadır. Değerler eğitimin içeriği ile bireylere aktarılırken değerlerin sürdürülmesi bakımından da eğitime ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırma Etiği / Research Ethics

Uygulanamaz.

Yazar Katkıları / Author Contributions

Bu çalışmanın tüm aşamaları tek yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

Çıkar Çatışmaları / Competing Interests

Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

Araştırma Fonu / Research Funding

Bu çalışmada herhangi bir fon desteği alınmamıştır.

Veri Erişilebilirliği / Data Availability

Uygulanamaz

Hakem Değerlendirmesi / Peer-review

Dış hakemler tarafından değerlendirildi.

Orcid

Ömer Kızıltan <https://orcid.org/0000-0001-6582-3989>

- Honer, S. M., Hunt, T. C., Okholm, D. L. & Safford, J. L. (2020). *Felsefeye çağrı*, (H. Ünder, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- İbarez, F. M. (1998). *Felsefe öyküleri* (2. baskı). (H. Koyukan, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- İyi, S. (2010). Bilginin anlamı, (B. Çotuksöken & A. Tunçel Ed.). İçinde *Bilgi felsefesi*. (61-76). İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Kızıltan, Ö. & İnanc, H. B. (2024). Ortaöğretim felsefe dersi (10. sınıflar için) öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri: Afyonkarahisar ili örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14(2), 508-524. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1351447>.
- Kızıltan, Ö. & Narin Kızıltan, H. (2023). Sanatın Felsefi Açından İrdelenmesi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 10(100), 2650-2656. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10028919>.
- Kızıltan, Ö. (2022). Geleceğin eğitimi ve felsefe, (M. Günay, Ed.). İçinde *Antik çağdan günümüze eğitim felsefesi tartışmaları*. (217-234). Bursa: Sentez Yayıncılık.

- Kızıltan, Ö. & Dombaycı, M. A. (2020). Çocuk ve felsefe ilişkisi açısından dört katlı düşünme modeli. *Dört Öge*, 17, 1-23.
- Kuçuradi, İ. (2010). Bilgi ve Nesnesi, (B. Çotuksöken & A. Tunçel Ed.). İçinde *Bilgi felsefesi*. (77-84). İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Küken, G. (1996). *Felsefe açısından eğitim*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Lipman, M. (2003). *Thinking in education*, (2. edition). New York: Cambridge University Press.
- Manav, F. (2020). Eğitim felsefesine giriş, (F. Manav, Ed.), İçinde *Eğitim felsefesi*. (3-18). Ankara: Pegem Akademi.
- Noddings, N. (2016). *Eğitim felsefesi*, (R. Çelik, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Nussbaum, M. (2010). *Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities*. Oxford: Princeton University Press.
- Öner, N. (2006). Felsefi tutum. (S. Büyükdüvenci & V. Taşdelen, Ed.). İçinde *Felsefe eğitim sanat -Saffet Bilhan'a armağan*. (199-202). Ankara: Hece Yayınları.
- Öztürk, F. (2006). Eğitim ve geleceği düşlemek. (S. Büyükdüvenci & V. Taşdelen, Ed.). İçinde *Felsefe eğitim sanat -Saffet Bilhan'a armağan*. (109-119). Ankara: Hece Yayınları.
- Reboul, O. (1991). *Eğitim felsefesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Solak, A. (2006). Felsefe ve toplum. (A. Solak, Ed.), İçinde *Felsefe ve eğitim*. (1-40). Ankara: Hegem Yayınları.
- Sönmez, V. (2009). *Eğitim felsefesi* (9. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Turgut, İ. (1997). Eğitimin iki önemli kavramının analizi (Öğretme-Öğrenme). Türkiye 2. Eğitim Felsefesi Kongresi: bildiriler, müzakereler, [Yayımlanmış Bildiri] 23-26 Ekim 1996, Van.
- Yılmaz, M. (2022). Eğitim için felsefenin gerekliliği üzerine, (M. Günay, Ed.). İçinde *Antik çağdan günümüze eğitim felsefesi tartışmaları*. (9-21). Bursa: Sentez Yayıncılık.